

В. СІЧИНСЬКИЙ.

ПЕРЕДМОВА

І. КРИП'ЯКЕВИЧ

Чигирин і Суботів

Miscellanea.

Передмова рукописного євангелія кінця XVI ст. з Маковиці на Закарпатті.

Відбуваючи студійну подорож по західньому Закарпаттю на Пряшівщині для дослідження народного мистецтва, я мав можливість ознайомитись з цікавою пам'яткою української писемности — рукописним „Учительним Євангелієм“ самого кінця XVI ст., що є власністю п.-о. дек. І. Гойдича з с. Кружльової на Маковиці. Вважаю своїм обов'язком подякувати п.-о. Гойдичеві за дозвіл відписати передмову цієї книги, рівнож за іншу допомогу в моїй праці над дослідженням старовини с. Кружльової.

Перетяжений своєю роботою над дослідженням будівництва я, цілком природно, не міг присвятити більше часу рукописній книжці. Тому подаю лише ті відомости, які вдалося мені занотувати на місці. Очевидно, більш докладні розсліди повинен перевести спеціаліст.

Книга звичайного розміру 4°, оправлена в пергамент. Папір у книзі двох родів. Перша половина писана на папері, що має водяний знак у вигляді картуша з трема списками і друга половина книжки — з водяним знаком досить примітивного виконання (див. долучений рисунок). Перший знак походить з рр. 1589—1606 і другий — з р. 1597. (Порівн. І. Каманін — О. Вітвіцька: Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв., Київ 1923, ст. 18, ч. 147; ст. 29, ч. 282; ст. 49, ч. 445). Таким чином водяні знаки паперу Учительного Євангелія вказують, що пам'ятка повстала біля року 1596—1597.

Заголовної карти книги неостає. На першій захованій сторінці над заставкою є рік: Р. Б. ~~мх~~, с. т. 1600. В дальших аркушах на маргінесах нижчого краю книги читаємо напис:

Р. Б. ~~мх~~... ты їш лоза истин'наа възрастившиа на...

Другий напис:

рѣ бѣ дѣх... зволѣнїѣ вѣдѣ и поспѣшениѣ сѣа и сѣго дѣх а мѣ.
 Сию книгу рекомѣю євѣлїѣ счїтѣноѣ кспї пѣ дѣтѣмъ анѣш и пелѣ
 грабовичики и своєю мѣжѣкою дѣтїкою а богосойною панею на
 йма мѣрна заскосоукѣнѣю... (останнє слово не зовсім розбірне).

З напису виходить, що книжку купили в 1600 р. Януш і Пелеш з Грабовичики. Село Грабовичики чи Грабовчик лежить у віддаленню 13 кілометрів на південь від Кружльової.

Читке і гарне півуставне письмо євангелія не залишає сумніву, що маємо діло з рукописом кінця XVI ст. Це типовий український півустав, що повстав зі східньо-болгарського т. зв. тирновського письма з частим уживанням тітли, літери „т“ (з трема ніжками), ріжної форми є (вузької і широкої), ы з м'яким знаком (ѣ), ѣ з високою ніжкою, характерної літери з, що нагадує число 3 та ін. Разом з тим в нашому рукопису бачимо такі архаїзми, як напр. уживання юса великого (Ѧ), геометричного Z (з), Ѧ та ін.

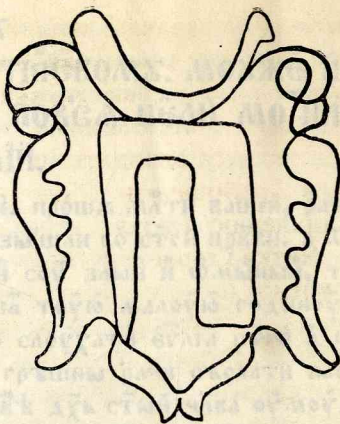
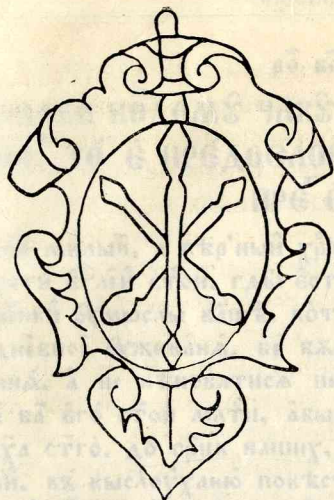
Написи на маргінесах писані українським скорописом і то досить читким, так що почувається в ньому перехідний шрифт від півуставу до скоропису. Тим самим письмом зроблена напись над заставкою першої сторінки (Р. Б. 1600), так що можна припустити, що вона повстала одночасно з написами на маргінесах, де записана купівля книжки.

Перша сторінка поучительного євангелія, так само і кілька сторінок в середині книжки, прикрашені скромними заставками, т. зв. плетеною у формі типовій для XVI ст. і поширених у нас в Галицькій Україні.

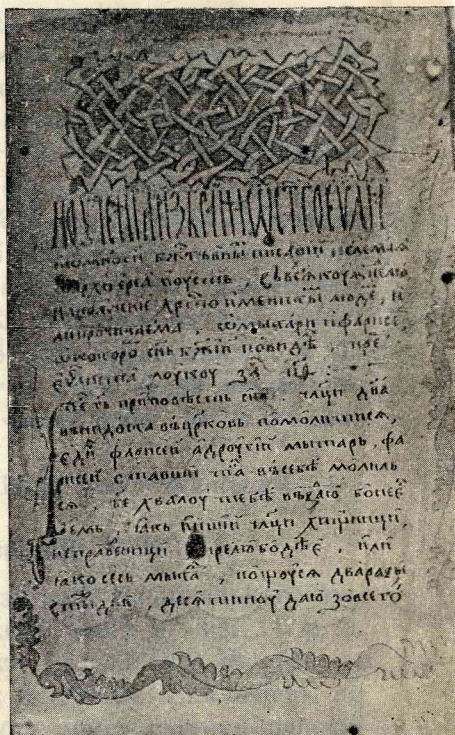
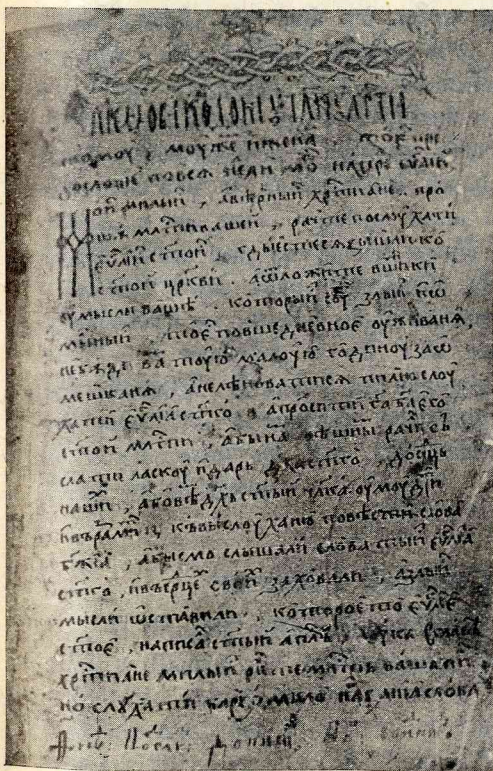
Всі ці палеографічні особливості, рівнож дата написів (1600 р.), дають підстави твердити, що наше рукописне „Учительное Євангеліє“ писалося в останніх роках XVI століття.

Зміст книжки складається з євангелій читаних в неділю. Перед кожним недільним євангелієм є „казання“ (проповіді) писані дуже гарною українською народньою мовою. Цікаво зазначити, що в цих казаннях дуже мало уживається церковно-славянщини. Мова відбиває в собі багато примет лемківського діалекту з уживанням деяких слів словацьких, Отже і мова не залишає сумніву, що „Учительное Євангеліє“ писалося на західньому Закарпатті. Впрочім, залишаємо для фахівців останній висновок щодо мови поучень.

Не маючи часу для більшої праці над цінною книжкою, я встиг переписати лише „Предмову“ євангелія, яку подаємо в точній копії нижче, роблячи лише інтерпунктацію (поміж словами) в тих випадках, де вона в оригіналі не зовсім ясна:

Водяні знаки Учит. Євангелія з Маковиці 1596—1597 р.

Перша і третя сторінки Учит. Євангелія з Маковиці.

рѣ бѣ ахъ

ПРЕМОУЯ КОДОМЪ ЧЛКЪ ХРТИАКОМУ. МОУЖЕ И
ЖЕНА, ТО Е ПРЕДОСЛОВІЕ ПОВЕА НЕЛИ МО НА
ПРЕ ЕУ ЛІИ,

Мої мильї, а вѣрнїи хртіане. прошѣ мѣти вашей, рачѣте
послоухати еуліи стей. гдѣ естеса зышли ко стей цркви. а ѡло-
жите вѣшкї думьслы вашѣ. которїи соу звыи и ѡмьнїи, то е
пошѣднєвнє дуживанѣ, не бжди ка тоу ю малоу ю годиноу за
ѡмѣшканѣ. а не лѣноватисѣ пилно слоухати еуліа стго а про-
сити га бѣ егѣ стей мѣти, авь на грѣшны рачи съслати ласкѣ
дарѣ Дха стго. до срѣцѣ нашихъ, авѣѣ дхъ стый члѣа оумоудрї
и вѣрїи. кѣ vysлоуханю повѣсти слѣва бжїа. авьсмо слышали
слѣва тый еуліа стго, и кѣ срѣцѣ своїхъ захѣвали, а звыи мыслї
ѡстанїли, которє то еуліе стѣе. написѣ стый аплѣ, лѣука.
Хртіане мильї раче мѣть вѣша пїно слѣхати вѣрѣо малѣ ка-
занїа слѣва, нѣх авь то мѣти вашїи не было за прикрѣ закѣа
казанѣ слѣва бжїа и наоуки егѣ. Моцѣ вѣ ѡца вѣсѣмїлѣстївагѣ,
а высѣце марѣагѣ, и дла славѣсїи моуки сїа егѣ милѣгѣ, дарї
мѣть Дха стго, причїна Дѣцѣ найчїшїи мѣре нѣбѣавїтелѣ на-
шегѣ мїлѣстїкагѣ, и вѣшїихъ стыхъ, дай тобѣ, и^ж вь с намї была,
прї початѣоу и доконьнаню казанѣ тогѣ. нынѣ и часѣоу смрѣти
нашей, а мы рѣцѣ вшїци. амїи, наймїшїи хртіане, то е початѣ
еуліи нѣтшїи, которѣоу написѣ стый еулістѣ, которїи колѣвекѣ
в рѣздѣленїю зала, которѣа дїа нѣтшїегѣ оу цркви стей,
прѣкѣначїи на хвалоу бѣоу вѣсѣмїлѣстївѣмоу, и тыхъ дла справы
наоуки ѡсѣлївѣсїи, и тѣ дла справы наоучѣна пѣтѣхїи нашей
хртіаньскої, и прѣто из набоженствѣ срѣца съкроушенѣагѣ, и тѣ
спѣчлївѣстїю. оумьслоу поцлївагѣ. той стей еуліи послѣхати,
кѣтроу ю пѣчитѣю тѣ. Нѣкѣторѣгѣ часѣоу мѣви хс мѣтивїи,
а^л бѣ іа^к сѣ пѣчїнаѣ,

Подал Вол. Сїчїнський.

Чигирин і Суботів у візитації 1726 р.

В богатїї збірці єпископських візитацій Національного Му-
зею у Львові до найстарших належить книга ч. інв. 11 п. з.
„Visitatio Generalis Ecclesiarum Dioece: Leopoliensis, Halicien: et
Camenecens: per Podoliam et Ukrain: in Palatin: Braclaviens: ab
anno 1726 ad ann: 1733. Tom. I.“ Побіч опису частини парохій
Галичини, Поділля й Брацлавщини, попала тут також візитація

церков з південної Київщини. Коли львівський владика Шумлянський прийняв унію (1700 р.), під юрисдикцію львівського уніятського єпископа перейшло Поділля, як частина львівського єпископства, а з Поділля уніяти пробували теж опанувати Київщину. Сліди таких заходів маємо у візитації 1726 р., що сягала аж по Дніпро.

Частина візитації, якою тут займаємося, має заголовок (к. 448) „*Rewizyia Namiesnictwa Smilanskiego przez nas Komissarzow Duchownych na rewizyie od Je-o Mci Oycza Eppa Lwowskiego, Pana, Pasterza y Dobrodzieia naszego roku 1726 u kazdego Duchownego w kozdey Cerkwi expedyowana. Tegoz roku y na tey rewizyey Namiesnictwo Czeherynskie opisalo sie.*“

Описані тут церкви в отсих місцях: Сміла, Заливка, Сунка, Головятин, Жаботин, Камянка, Борки, Медведівка, Новоселиця, Суботів, Чигирин, Крилів, Воронівка, Каплища, Бужин, Боровиця, Ясківці, Худоліївка (к. 448—457). Ця візитація — одна з найстарших, які знаємо — заслуговувала б, щоби надрукувати її в цілості, це повинно б знайти місце в котрому зі спеціальних видавництв, присвячених Київщині. На сьому місці даємо тільки частину опису, що торкається історичних осель — Чигирин і Суботова (к. 453—454).

Щодо самого результату візитації, то в Суботові вона відбулася без перешкод, натомість в Чигирині візитатори зустріли опір. Парох церкви Преображення о. Антоній допустив візитацію до церкви, але не хотів показати їй своїх документів; парох другої церкви Воздвиження Ч. Хреста о. Йосиф взагалі не хотів прийняти візитаторів і заявив: „Я ніякою живою мірою не тільки щоб мав щонебудь презентувати, але й до церкви не пушу вас, уніятів, — ані свого пана, ані ніякого владики не боюся.“

Візитація виказала незвичайну бідність церков в обох містечках. Нема й сліду з того, що Чигирин був столицею від Богдана Хмельницького до Дорошенка, а Суботів теж втішався гетьманською протекцією. З давніших памяток виказано тільки антимінс митрополита Тукальського з 1670 р. в чигиринській церкві Преображення. Зрештою сама церква „гарна, тільки ще убога“, на престолі „убого, але гарно й біло“... Ікон мало, сосуди цинові власність самого пароха; фелон один, новий, ще не посвячений; книг недостає, деякі позичені; дзвонів нема зовсім... Знати, що Чигирин недавно перейшов важке знищення і тільки щойно обновлюється. В Суботові ніби дещо краще: порядний іконостас, ікони гарно мальовані, на намісних іконах заховалися

навіть срібні корони. Але церковні ризи бавовняні або „з матерії, що ковдри бувають“, сосуди знов цинові, лямпа перед царськими вратами „поливана, зелена, глиняна“. Ніякої світлості ні богатства в колишніх гетьманських церквах не залишилося.

Miasteczko Subotow mila od Czeheryna y do Starostwa Czeherynskiego należące.

W tym miasteczku Subotowie O. Radyon Kasianowicz od lat 4 u prestoła Храму Стого Михаїла y lubo święcił się do Храму Стого Михаїла do miasta Brasławia, iednak tu do tego prestołu S-o Michała ma prawo od JW Imci Pana Woiewody Ruskiego d. 28 8-bris 1725; a święcił się u nieboszczyka Imci Krokowskiego w Kiowie d. 26 Iunia 1710 do Храму, jako wyzey napisało do miasta Brasławia.

Tu w Subotowie cerkiew nasrod miasteczka z drzewa budowa y gątami pobita. We srodku cerkwi porządnie. Obrazow namistnych dosyć y na obrazie namistnym na Preswiatoy Богородицы korona piękna srybrna wielka, druga mała y rączek srybrnych tamże 2. Miasto Archyereia obraz wielki Naswiętszey Panny. Apostołow niema, tamże na miasto Apostołow obrazow pięknych siła. Drzwi carskie stolarskiej roboty y siwerskie malowane. Ikonostas porządny. Przed temi obrazami swie postawnikow porządných 12, mniejszych 6. Panikadyło drewniane toczone. Chorągwiey 3 na płutnie y malarza niedobrego. Krzyża processyalnych 2. Lampa przed drzwiami carskimi poliwana zielona gliniana. Tamze drzwiey w tey cerkwi dwoie na zawiasach zielaznych y z wrzeciazami zelaznymi. W ołtarzu pięknie y porządnie. Na prestole miasto cymboryum obraz koronacyey N. Panny y niebo dobrze y porządnie zrobione. Antymis nie naprestolny nieboszczyka JW Im Krokowskiego, iednak do świętego Michała ten antymis służący. y do Brasławia y do Subotowskiej cerkwi. Lichtarzow mosiężnych 2 y drewnianych 2, mirnice szklanne, a ampułki blazane. Ewanelia pisana naprestolna. Aparatow 2 tureckiey materzey bawełnianey, drugi pułtabinkowy czerwony, kamia tureckiey materzey bawełnianey y kamia podszyte. Stychar szyty biały y dyakoński z materzey, co koldry bywają; te aparata duchownego y orar dyakoński iegoż. Aparatow 2 cerkiewnych: iedne zułte bawełniane w kwiaty, czarna kamia kamkowa, gatonek szychowy, podszyty płutnem moskiewskim; aparat zułty poħatłasowy kamia czarna s kraszeniny. Stycharow białych porządnie złotem haftowany y prosty. Pasow do służenia iedwabnych czerwonych 2, trzeci zułty. Chustek iedwabnych 2. Narakawic 3, czarne łudanowe y czerwone kamkowe cerkiewne, a 3 czerwone duchownego. Epetrachyl kamkowy nowy czerwony, drugi stary, te cerkiewne, a duchownego materzey tureckiey bawełnianey. Dzwonek naprestolny ieden, drugi duchownego. Na zertowniku porządnie. Tamze sosudy cenowe ze wszystkim porządkiem należące, aer piękny kamkowy, drugi s kraszeniny moskiewskiej y wozduszki 2, ieden zielony kamkowy, drugi atłasowy kamkowy, a dwa prostych. Nozycek. kopie. Ta aparencyja duchownego. Płaszczennicy nimasz. Kadzielnic 2, iedna duchownego, a druga

0.12к
(1986)

3026

cerkiewna. Hrobnica drewniana malowana, we srodku porządnie. Nakrywadło na mary s kraszeniny.

Cmentarz porządnie ogrodzony albo raczyz stawiony czastokołem. Dzwonnica denowo budnią y gąty są. Dzwonow tamże 2, wielki i mały, cerkiewne. W tey cerkwi okien z ołtarzem 8, w drzewo robione. Katapetazma płutna moskiewskiego, pozyczona z Roszosza. Rezydencya duchownego — izdebka z piekarnią y stajnia. Sadow zadnych ani stawu nima. Prowent oddawał stołowy, tylko za rok 1725 nie dał. Listow szlubnych nie pokazał, bo w tym roku nimasz.

На боці: NB. Tę cerkiew święcił O. Petr Medwedowski Namiesnik 1724, a dano zł. osm polskich.

Miasto Czeheryn, same Starostwo JW Im P. Woiewody Kiiowskiego.

W miescie Czeherynie cerkiew mieyska храм **Воздвиженія Честного Креста**. Tamże P. Josyf nie chciał nic pokazac, deklaruiąc, ze „ia żadno żywo miaro nie tylko, zebym co miał prezentowac, ale y do cerkwi nie puszcze was uniatow, ani pana swego, ani zadnego władky nie boie się“.

W miescie Czeherynie w samym w Starostwie Czeherynskim na Starym miescie.

W Miescie Starym Czeherynie cerkiew nowa zbuduwana tego roku y pobita deszczkami **Храмъ Преображенія Господня**. Poswiewał tę cerkiew O. Petr Medwedowski na same Преображеніе roku 1726. W tey cerkwi duchowny P. Antony, święcił się u Im P. Oyca Eppa Pereiasławskiego d. 14 7-bris v. s. 1725, za prezento Jm P Prosowskiego Gubernatora na ten czas Starostwa Czeherynskigo do tegoz prestoła, ale listu nie chciał pokazać, y prawo ma od JW Im Pana Woiewody Ruskigo y tego nie chciał pokazać. Tamze cerkiew piękna, tylko ieszcze uboga y obrazow namistnych tylko 3 y Archyerey takze na drzewie. Przed temi obrazami swie postawnikow wielkich 2. Moskiewskich obrazkow 10. Chorągiew na płutnie malowana. W ołtarzu na prestole lubo ubogo, iednak pięknie y biało. Antymis nie naprestolny nieboszczyka O. Tokalskiego 1670. Hrobnica drewniana pięknie malowana, w niey porządne ciało zapasne. Obraz wielki miasto cymboryum Naswiewtszey Panny, porządny. Mirnice szklanne i ampułka malenka drewniana. Ewanielia drukowana moskiewska ogromna w czerwony barchat alias w plisie (?) duchownego. Aparatu nimasz, ex quo nowo poswiewcony. Dzwonka naprestolnego nimasz. Sosudy cenowe duchownego. Nozyczki, łyzyca srybrna, kadzielnica duchownego. Trebnik, służebnik duchownego, Apostoł pozyczony, Psaltyrz, Czasosłowiec. Dzwonow nimasz, ani cmentarz ogrodzony. W tey cerkwi okien w drzewo wprawnych 10. Drzwi 3 w tey cerkwi na biegunach drewnianych. W¹⁾ zadnych nimasz ani stawow ani lasow.

На боці дописано: Cerkiew święcił O. Petr y wziął zł. polskich dwadziescia. Tamze y drugą tenze zakładał **Успенія Престой Бцы**.
Подав *Ів. Крипакевич*.

¹⁾ Заліплено.

31.354

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Львівська державна
наукова бібліотека

3026

В. СІЧИНСЬКИЙ.

ПЕРЕДМОВА

І. КРИП'ЯКЕВИЧ

ЧИГИРИН І СУБОТІВ